

Владимир Вазов

ЖИВОТОПИСНИ
БЕЛЕЖКИ

БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

© Владимир Вазов, *автор*

© Мартин Чорбаджийски, *съставител*

© Антон Оруц, *коректор*

© Николета Карайончева, *графично оформление*

© Янко Илиев, *снимка на корица – ретуш и цвят*

„БИ 93“ ООД

София, 2018 г.

ISBN: 978-619-90711-9-9

Владимир Вазов

ЖИВОТОПИСНИ
БЕЛЕЖКИ

София
2018

СЪДЪРЖАНИЕ

Кратки животописни бележки	7
Страдни дни. Спомени от раняването ми на 28 ноември 1915 година	13
Служба и дейност като началник на 9-а пехотна Плевенска дивизия през 1917 и 1918 година	21
Големите Дойрански боеве от 16 до 19 септември 1918 година	139
Значението на Дойранската победа	159
Заклучение	163
След демобилизацията	167
След уволнението ми в запаса	171
Столичен кмет	175
Гост на „Британския легион“	181

18 апреля 1896 г.

КРАТКИ ЖИВОТОПИСНИ БЕЛЕЖКИ

Роден съм на 14 май 1868 година в гр. Сопот. Бях на 9 години, ученик от II-ро отделение, когато, през юли 1877 година, пристигна в Сопот един взвод казаци от Предния отряд на генерал Гурко. Тук цялото население посрещна русите с неописуема радост. Смятаха се вече избавени от турско робство. Всички мъже и деца хвърлиха червените фесове и ги замениха с калпачета, набързо съшити от ярешки и агнешки кожи. Но тая радост трая само кратко време. Казаците се оттеглиха към Казанлък, а тълпи свирепи башибозуци от околните турски села, въоръжени до зъби, нападناха града. По Илинден същата година населението, неподготвено за отбрана, се втурна да бяга през стръмните урви на Стара планина към Троян, за да търси спасение в Северна България, заета от руски войски. Потресаваща картина представляваше тая върволица от изплашени бягащи мъже, жени, деца.

По-здравите успяха да прехвърлят Стара планина, също и моите сестри и по-възрастни братя. Но баща ми Минчо Иванов Вазов (описан в романа „Под игото“ под името чорбаджи Марко), който беше болен по онова време, изостана назад, придружаван само от майка си Ана, жена си Съба, от по-малкия ми брат Борис и от мен. В балканската долина Лъевица бяхме настигнати от турците, които съсякоха баща ми, а останалите ни върнаха назад към Сопот. С нас бяха върнати още няколко десетки жени и деца.

А Сопот беше целият в пламъци. Тълпа турци грабеха покъщнината от домовете и я товариха на коне. Ние се настанихме, заедно с двадесетина други като нас, в

една оцеляла къща в края на града. Храна никаква нямаше. Дори за вода никои не смееше да отиде, защото башибозуците стреляха по всеки, който се покажеше навън.

Тук бях свидетел на една страшна сцена. В съседния двор бе намерен скрит един сопотненец. Турците го извлякоха, вързаха ръцете и краката му за една греда на лозата (асма), с лицето към земята, и върху гърба му натрупаха едри камъни, докато му се строши гръбнакът!

В такова окаяно положение прекарахме 2 – 3 дена, когато за наше щастие, в Сопот пристигнаха от Пловдив две брички (талиги), придружавани от турски конни стражари, да търсят семейството на един влиятелен сопотненец, за което се застъпил американският консул. Обаче търсеното семейство беше преминало през Балкана, та на тяхно място се натърпкахме 18 – 20 души жени и деца и заминахме за Пловдив.

В Пловдив ни настаняха в Кацигра хан. Тук при нас надойдоха разни кореспонденти да ни разпитват. Жените им разказаха за всичките претърпени ужаси. Това не се харесало на турската власт, та решиха да ни изпратят на заточение в Араповския манастир „Св. Неделя“ (при Асеновград). На отиване за манастира, аз бях качен върху задницата на коня на един стражар. Из улиците озлобени турчета ме шибаха по босите крака с тояги, а стражарят не успяваше да ме запази.

В Араповския манастир баба ми Ана се разболя и се помина, повече от тъга, отколкото от болестта. По едно време там пристигна един млад турски офицер, в красива униформа, украсена със златни нашивки, и със сабя. Това беше брат ми Киро, който тогава следваше в Цариградския лицей. Дошъл да узнае, какво е станало с нашето семейство. Скоро ни разрешиха да се върнем в Пловдив.

В Пловдив – страхотия. Всеки ден се виждаха обесени българи на площад Балък пазар. Много лишения претърпяхме. Отникъде помощ. Тук дочакахме радостния ден, когато, през декември, войските на генерал Гурко превзеха Пловдив, а турците избягаха към Родопите. Народът ликуваше. Ние бяхме свободни. Турците вече бяха далече, но страшна омраза към тях завинаги изпълни душата ми.

От Пловдив аз и брат ми Борис придружавахме майка ни, отначало в Карлово, после в Сопот (гдето брат ми Никола успя да приготви за нас жилище), а оттам в Стара Загора, гдето брат ми Киро беше вече лекар.

Като завърших III клас в Стара Загора, аз постъпих в Сливенската гимназия, класически отдел, IV клас. Но през годините в нашия клас избухна бунт. Няколко слаби ученици, недоволни от получените слаби бележки по латински език, изгониха от класната стая учителя Ворачек, чех. Той беше добър учител. Но, от криворазбрано гругарство, към тях се присъединихме всички от класа. По тази причина IV клас бе затворен, учениците – изключени, а полицейски стражари ни разгониха с камшици. Така аз изгубих цяла учебна година.

Завърнах се в Стара Загора, а на следващата година постъпих пак в IV клас в Пловдивската гимназия, класически отдел. Тук завърших IV и V класове с голям успех, за което получавах няколко пъти за награда книги. Майка ми още преди две години се бе преселила в Пловдив при брат ми Иван. Постъпих в VI клас, обаче през това време се появи Съединението.

Всички възрастни мъже се свикват от наборните комисиии и записват във войската. Четирима от моите братя вече получиха назначение във войската. Когато аз се представих пред наборната комисиия, казаха ми, че понеже четирите души мои братя са взети, аз трябва да остана.

Обяви се Сръбско-българската война през 1885 година. Брат ми, кап. Георги Вазов, замина за сръбската граница, и ми възложи да взема коня му и да го следвам през София и по-нататък. Аз за първи път се качих на кон. След няколкодневно пътуване, аз успях да достигна брат ми едва при Цариброд, гдето победоносните български войски отблъснаха сърбите. Тук аз чух гърмежите, виждах пушеците, но трудно разбихах какво се случва там.

През декември 1885 година, след лек конкурсен изпит, бях приет в първи специален клас на Военното училище в София.

*Владимир Вазов и съпругата му Мария Горанова
София, 1905 г.*

СТРАДНИ ДНИ. СПОМЕНИ ОТ РАНЯ- ВАНЕТО МИ НА 28 НОЕМВРИ 1915 ГО- ДИНА

Владимир Вазов, командир на 5-а артилерийска бригада

На 28 ноември 1915 г., 2,30 след пладне, на позицията при с. Милетково, като наблюдавах за движението на конната батарея към позицията, усетих остра болка в дясното рамо. Като че ме блъсна голям камък с голяма сила. Дишането ми се затрудни и не можех да поема въздух. Един шрапнелен стакан се търкулна и падна до мене. Помислих, че той ме е ударил.

Помъчих се да стана – не мога. Казах на другарите си (полк. Бурмов, кап. Таталов, кап. Хесанчиев и поручик Митев): „Контузен съм от моя стакан, ще го взема за спомен!“ Множество шрапнели и фугасни гранати прогължават да се пръскат около нас.

Наведох се на дясната си страна и се помъчих да стана. Едва сега забелязах, че от ръкава ми тече кръв. Казах: „Господа, ранен съм. Нека се обади на полк. Чобанов (командир на 1-ви артилерийски полк) да ме замести.“

Пошавнах ръката да видя дали не е строшена. Не е. Мърдам я без особена мъка. Станах едвам и се запътих към извикания санитар. В една яма ме съблякоха и тогава се видях целия в кръв. Като ми разкопчаха шинела, шрапнелното куршумче (което бе пронизало рамото ми) падна и аз го взех за спомен – ако оживея...

Превързаха ме със санитарно пакетче. Искаха да ми дадат вода, но аз отказах. Санитарят каза на присъстващия поручик Митев: „Раната е сериозна.“ Оказа се, че и поручик Митев е леко ранен в бута. Тежко ранен в крака бе един от моите ординарци за свързка.

Като ме привързаха, аз слязох от височината. Докараха коня ми, качиха ме на него и ординарецът ми, младши подофицер Стефан Иванов, го повеле. Жалка картинка представлявах. А неприятелските шрапнели обсипваха цялата местност. Нямах съзнание за опасността, нито усещах страх от раняването ми. Бях много спокоен. Аз не вярвах, че мога така да се държа в подобен случай.

Като ме караха с коня към с. Милетково – гдето е превързочният пункт, срещнах отдалече Александров. „Какво има?“ пита ме той. „Ранен съм“ отговорих и като си взех с ръка сбогом с него, продължих. При с. Милетково срещнах един възвод германска конница.

При входа на селото видях ротмистър Траянов. Помолих го да ми покаже превързочния пункт. Този симпатичен момък с голямо усърдие ми послужи. Той сам ме прегърна и ме свали от коня. Щях да го смажа.

Лекарят ме съблече веднага, прегледа раната и ме превърза. Качиха ме пак на коня и се запътих за с. Давидово, в дивизионния лазарет. Ето, срещу мен иде 2-н генерал Бърнев (командир на 5-а пехотна Дунавска дивизия), комуто съобщили за раняването ми, и ме запита къде и как съм ранен.

„Г-н генерал, и аз платих кръвния данък към отечеството.“

А той, като ме поздрави за щастливото избавление и изказа своите симпатии, каза ми: „Аслъ много се излагате. Аз още като узнах тази сутрин, че сте заминали по тъмно за позицията, без да ми се обадите, помислих че ще се случи нещо лошо с вас.“ Взехме си сбогом. Той ми каза да взема файтона му от с. Демир Капия и с него да отида до болницата в с. Неготино. Тръгнах за с. Давидово. Към мен се присъедини и раненият поручик Митев.

Вървим. Всяко грусане ми причинява болка. В главата ми започнаха да се появяват мрачни мисли. Ами ако ра-

ната е опасна, както каза санитарят, ако се зарази, ако има усложнения и пр. и ако умра... И толкова далече от Мара (съпругата му – бел. ред.), от гечицата ми... Ох, да мога да ги видя поне за един миг. Не ми се иска да умирам толкова далече от тях... Грозни мисли, една от друга по-безутешни се редят. Много, много ми е тежко на сърцето.

При с. Мировче художникът Баджев ме покани да се спра в селото, където даже намерили стаичка. Но аз не се съгласих, а продължих към с. Давидово, където ми казаха, че е дивизионният лазарет. За всеки случай изпратихме един конник да узнае дали има лазарет.

По пътя срещнахме дивизионния файтон, но аз не се качих, защото вече бяхме близо до Давидово. Конникът се върна и донася, че няма никакъв лазарет. Пращали го на гара Мировче, там има лазарет, но се вдига и отива напред. Почувствах се нещастен. Но ето че дивизионният файтон се връща при мене, защото генерал Бърнев му заповядал да ме настигне. Много бях благодарен на генерала за вниманието му. Свалиха ме от коня и заедно с поручик Митев се качихме на файтона. Върнахме се назад в с. Мировче. По пътя ми примая и за няколко минути изгубих съзнание.

Започна да се стъмнява. След дълго скитане в селото из отворителни улици и след като влязохме и излязохме от 5-6 къщи, най-сетне се намери един празен сламник. Запалиха огън. Постлаха слама и аз легнах да си почина. Рамото силно ме боли. Съклет ми е. Не ми се яде. Полковият свещеник ми даде две ментови шекерчета да си разхладя устата. Стъмни се. Господи, колко ми е тежко! Но пак се чувствам щастлив, че и аз пролях моя кръв за България.

Лежа на лявата страна. Това ме измъчва. Ту се потя, ту ми става студено. Много, много ми е тежко. Много

ми е мъчно, че няма Мара при мене. При моята вярна и мила жена всичко лесно ще се прекара.

Безкрайна нощ. И все лоши мисли никнат в главата ми. В тази уединена и мрачна стая, легнал на сламата, с шинел и облекло още мокро от кръв, се чувствах изоставен, нещастен.

29 ноември. Сутринта гоиде лекарят да ме превърже. Качих се на файтона и тръгнах пак за с. Давидово. Там заварих едно отделение от лазарета на 7-а Рилска дивизия. Приеха ме в болничната палатка. Поставиха легло и аз легнах. Чувствах се отслабнал, но раната не ме боли много. Мислих си: каква нещастна случайност – да ме ранят тъкмо когато се свършва войната! (Тогава смятахме, че щом достигнем гръцката граница, войната ще свърши!!!)

Един от лекарите бе д-р Кюмджиев, съученик и приятел на брат ми Борис от Пловдивската гимназия. Много любезно ме приеха и добре гледаха. Прегледаха раната и намериха, че не са засегнати важни органи. И аз сам чувствах това.

30 ноември. Пътят за Демир Капия е затворен. Решиха да ме изпратят в гр. Струмица, като мина по новия понтонен мост на р. Вардар при станция Удово.

В 8,30 преди пладне тръгнах. Доста се изморих по пътя. Към 4,30 след пладне влезнах в Струмица. Печален и съсипан градец. Развалини. Лоши улици. Отиваме на 3-а полска болница на 2-а Тракийска дивизия. Не ни приеха, защото била запълнена. Отидохме в 1-а полска болница на 7-а Рилска дивизия, в училището. Приеха ни. Настанявам се в една стая с още пет души ранени офицери. Коридори, стаи – всичко е пълно с ранени войници. Обстановката ужасна. Охкания от всяка страна.

Лекарят е отличният и симпатичен д-р Негелев,

родом от Сопот. Съблякоха ме и ми дадоха болнични грехи. Лягам да си почина. Много ми е тежко. Цялата обстановка ме измъчва. Дойде сестрата. Изми ми главата, ръцете, краката.

Нямам желание за ядене. Не мога да заспя. Креватът ме убива. Лявата страна ме боли силно. Нощ – година. Ех, колко ми се иска да е Мара при мен сега!

1 декември. Цяла нощ чувах стоновете на тежко ранените. И трима от моите другари са тежко ранени. Днес, един от тях, със строшени крака, изрева силно. Дойде веднага лекарят и каза „C'est fini!“ (от фр. – край!). Нещастният ранен умря от амболия. Много неприятно е в тази импровизирана болница. Раната не ме мъчи толкова, колкото грозната болнична обстановка.

2 декември. Днес писах писмо на Мара. Не ѝ казах, че съм ранен. Не мога да ям, много отслабнах. Като ставам за малко, политам и едва се държа на краката си.

3, 4, 5, 6 декември. Лекуването върви успешно. Днес, 6 декември за първи път хапнах малко супа. Също и кисело зеле.

7 декември. Лекарският състав се сменява. Дохожда г-р Танков. В различно време ме посещават кап. Пешев, полк. Донков, г-р Кьойбашиев, г-р Кесяков

9 декември. Пешев ми каза, че някой войник заминава за София. Набързо написах писмо на Мара.

10 декември. Днес с файтона на Донков заминавам за гр. Петрич. Стигам към 6 часа след пладне. Постъпвам в 5-а полска болница на 2-а дивизия. Управителят е г-р Ив. Горанов. Много любезно ме прие и ме наста-

ни в своята стая. Храни ме добре. Придобих охота за ядене. Даваше ми по чаша червено френско вино, заловена плячка и което се раздаваше само на ранените. Тук, след прегледа на раната, д-р Горанов каза, че никакво усложнение няма, и опасност също. Много бях благодарен на този отличен човек и лекар.

11 декември. Днес ме превърза д-р Минеv, който е лекувал батко Иван. Раната отива добре.

12 декември. Когато дойде лек автомобил, с него ще замина за гр. Горна Джумая.

13 декември. Раната отива на добре. Д-р Минеv ми каза, че съм имал щастие, защото, ако курушумът бе минал на един сантиметър по-горе, лошо е щяло да бъде.

Спомням си, че на 10 декември, като пих чай в подкрепителния пункт в с. Ново село, на търговане началникът на пункта ми каза: „На добър час! Дай Боже да оздравеете напълно, за да се радват децата Ви.“ Благодарих му, но очите ми се напълниха със сълзи...

14 декември. В 7,40 преди пладне с германски автомобил тръгнах за Горна Джумая. Пристигнах в 3 часа след пладне и постъпих в 1-а запасна болница на 2-а Тракийска дивизия. Д-р Златарев. Другар имам един ранен англичанин.

15 декември. Чудесен ден: слънцето грее, топло, приятно. Не ме съържа в стаята. Искa ми се по-скоро да се намеря при Мара.

16 декември. Днес случайно заминава автомобил за София. Ще пътувам с него до Радомир. Тързваме към

10,10 преди пладне. Стигам едва в 6,30 след пладне. Това пътуване бе много тежко. Автомобилът често се поврежда. Поправката му продължи дълго време. А духа силен студен вятър и има сняг. Когато се почувствам уморен, се спирам до някой телеграфичен стълб, опирам се на него и така дочаквам автомобила.

В Радомир постъпих в болницата на Австрийската мисия. За първи път съм в отделна стаичка, чиста, топла. При все това не можах да спя, все си мисля какво ще намеря в София.

17 декември. Днес ще ме изпратят в София. Най-сетне ще видя пак Мара, Гочо, Иванчо и всички роднини. Тръгнах от Радомир с железницата в 10 часа преди пладне и в София стигнах след 11 часа пътуване, т.е. в 9 часа след пладне! На Софийската гара питателен пункт. Разрешиха ми да пренощувам у дома. Пристигнах вкъщи в 9,45 след пладне. С какво съчувствие, радост и страх ме посрещнаха и разгледаха жена ми и децата!

18 декември. Отидох в дивизионната болница. Д-р Карамихалев. Пуснаха ме да продължа лекуването си у дома, където ще идва от време на време фелдшер да ме превързва или пък аз сам да отивам до болницата за превръзка. Слава Богу!

20 февруари 1916 г. Отново тръгвам на война!

Полк. Владимир Вазов
1915 г.